

MUNISJON HAKIMOV,

O'zR FA Alisher Navoiy nomidagi Davlat adabiyot muzeyi

Nodir qo'lyozmalar bo'limi mudiri,

katta ilmiy xodim, PhD

MILLIY FOLKLORSHUNOSLIK MAKTABINING SHAKLLANISHI VA AVLODLAR DAVOMIYLIGI

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilm-fan taraqqiyotidagi an'ana va vorisiylik muammosi akademik To'ra Mirzayevning "Ustozlar, safdoshlar, izdoshlar" nomli memuar-ilmiy asari asosida falsafiy va bilish nazariyasi nuqtai nazaridan tahlil qilingan. Maqolada ilmiy maktablarning shakllanishi, ustoz va shogird munosabatlaridagi ma'naviy mas'uliyat, ilmiy bilimni omonat sifatida asrab-avaylash falsafasi, "ko'rinmas mehnat"ning ilmiy ahamiyati, shuningdek, o'zbek folklorshunosligining jahon ilm-fani bilan integratsiyasi kabi masalalar yoritilgan. Tadqiqot natijasida ilmiy vorisiylik faqatgina bilim va nazariyalar uzatilishi emas, balki axloqiy mardonavorlik, ilmiy vijdon va fidoyilik mahsuli ekanligi asoslab berilgan.

Kalit so'zlar: ilmiy vorisiylik, an'ana, o'zbek folklorshunosligi, ilmiy maktab, ustoz va shogird, ilmiy axloq, ma'naviy mas'uliyat, ilmiy xotira, To'ra Mirzayev.

Abstract: This article analyzes the problem of tradition and continuity in the development of science from a philosophical and epistemological perspective, focusing on the memoir-scientific work of Academician To'ra Mirzayev, "Teachers, Colleagues, Followers". The study highlights such issues as the formation of scientific schools, spiritual responsibility in the relationship between teacher and student, the philosophy of preserving scientific knowledge, the significance of "invisible labor", as well as the integration of Uzbek folkloristics into world science. The research substantiates that scientific continuity is not merely the transmission of knowledge and theories, but the product of moral courage, scientific conscience, and dedication.

Keywords: scientific continuity, tradition, Uzbek folkloristics, scientific school, teacher and student, scientific ethics, spiritual responsibility, scientific memory, To'ra Mirzayev.

Tarixga nazar tashlasak, ilm-fan taraqqiyoti faqatgina ilmiy dalillarning mexanik to'plinishidan iborat emasligiga, balki u ustoz va shogird o'rtasidagi uzluksiz ma'naviy rishtalar mahsuli ekanligiga amin bo'lamiz. Garchand davrlar o'tishi bilan ilmiy farazlar o'zgarsa-da, haqiqiy ilmiy maktablar o'zining o'zak an'analarini avloddan-avlodga yetkazish orqali barhayot qoladi. Fandagi bunday vorisiylik va fidoyilikni tadqiq etishda olimlarning boshidan kechirganlari bitilgan xotira-esselar juda muhimdir. Xususan, akademik To'ra Mirzayevning "Ustozlar, safdoshlar, izdoshlar" asari o'zbek folklorshunosligi maktabining yarim asrlik murakkab yo'lini va uning chinakam qahramonlarini yuksak falsafiy hamda hayotiy haqiqat mezonlari asosida gavdalandirgan betakror ilmiy-tarixiy yodgorlikdir.

Muallif kitobning muqaddimasidayoq asarning bosh maqsadini "o'zbek folklorshunosligini fanning yangi sohasi sifatida shakllanishi va uning XXI asrdagi taraqqiyoti to'g'risida muayyan bir tasavvur bera olish", deya belgilaydi [4:2]. Biroq bu "tasavvur"ni shakllantirishda olim shunchaki tarjimai holga oid ma'lumotnoma yoki quruq dalillar bayoni bilan cheklanmaydi. U ilmiy maktabning ichida yashagan, uning yutuq va yo'qotishlarini o'z qalbidan o'tkazgan faol ishtirok-

chi sifatida voqea-hodisalarni shaxsiy kuzatuv va ichki kechinmalar orqali ichkaridan yoritish hamda matn zamiridagi yashirin mohiyatni teran sharhlash usulini qoʻllaydi. Bu esa voqealarni “boshqani anglash orqali oʻzini namoyon qilish” falsafasiga olib chiqadi.

Taniqli adabiyotshunos olim, professor Ibrohim Haqqul asarga yozgan soʻzboshisida Toʻra Mirzayevning tadqiqotchilikdagi ushbu oʻziga xosligini va matn ortida yotgan muallif shaxsiyatini gʻoyat aniq ifodalab beradi: “Amalga oshirilgan ishlarda ana oʻsha tashabbus sohiblarining faqat faoliyati emas, umr mazmuni ham ifodasini topgan. Toʻra Mirzayev qanaqa mavzuda yozmasin, tabiiylik va xolislik ularning asosiy xususiyatiga aylanadi... Inson esa koʻpincha zohirga qarab botindan nimalar kechganini oʻylab ham oʻtirmaydi. Toʻra aka eng muhim ish va harakatlarida ichki va tashqi mutanosiblikni unutmasdi” [4:5].

Ilmiy vorisiylikni taʼminlashdagi eng muhim omillardan biri aynan mana shu – “ichki va tashqi mutanosiblik”dir. Fan tarixida shakllanadigan “ustoz-shogird” munosabatlari faqatgina maʼlumotlarni qabul qilib olish yoʻli emas, balki axloqiy-ruhiy tarbiya vositasidir. Sharq falsafasida ustoz va shogird oʻrtasidagi maʼnaviy rishtalar doimo oliy qadriyat sifatida ulugʻlangan. Buyuk mutafakkir Abu Homid Gʻazzoliy taʼkidlaganidek: “Ustoz oldidagi burch ota-ona oldidagi burchdan koʻra muhimroqdir, chunki ota-ona insonning dunyoga kelishi va oʻtkinchi hayotiga sababchi boʻlsa, ustoz uning boqiy va maʼnaviy hayoti sababchisidir” [2:163] Professor I. Haqqul taʼkidlaganidek, asardagi *qahramonlar (Hodi Zarif, Gʻozi Olim Yunusov, Abdurauf Fitrat va boshqalar)* siymosini yoritishda “Toʻra Mirzayevda kitobiy bir ustozparastlik, yasama salafshunoslik yoʻqligi” [4:5] muallifning ilmiy haqiqatga boʻlgan yuksak sadoqatini va tadqiqotchi-guvoh sifatidagi xolisligini taʼminlaydi.

Ilm-fan tarixi faqatgina erishilgan yutuqlar va kashfiyotlar silsilasidan iborat emas, u, shu bilan birga, boy berilgan imkoniyatlar, yoʻqotilgan noyob manbalar va bu fojialarni oʻz ichidan oʻtkazgan olimlarning botiniy iztiroblari tarixi hamdir. Xotiraning moʻrtligi va uni kelajakka yetkazishdagi insoniy masʼuliyat ilmiy bardavomlikning eng ogʻir yuki hisoblanadi. Toʻra Mirzayev oʻz asarida ilmiy ustozlarning ruhiyatiga chuqur kirib borar ekan, oʻtmishdagi maʼnaviy yoʻqotishlar faylasuf-olim qalbida qanday qilib tarixiy masʼuliyat va hatto oʻzini aybdor his qilish tuygʻusini shakllantirganini teran yoritib beradi.

Ushbu falsafiy mohiyat kitobdagi birinchi oʻzbek professori Gʻozi Olim Yunusov qismatiga bagʻishlangan sahifalarda eng yuqori choʻqqiga chiqadi. 1937-yildagi qatagʻon tufayli ulkan olimning nafaqat oʻzi, balki uning yillar davomida yaratgan ming sahifalik “Oʻzbek tilining ilmiy grammatikasi” kabi noyob qoʻlyozmasi ham izsiz yoʻqoladi. Bu shunchaki bir kitobning emas, balki millat ilmiy tafakkurining butun bir qatlami yoʻq qilinishi edi.

Toʻra Mirzayev Hodi Zarifning bu voqeaga nisbatan xotiralarini keltirar ekan, ustozning qalb isyonini va botiniy iztirobini qogʻozga tushiradi: “Eh, u davr gʻoyatda ogʻir yillar edi. Bugun oʻsha voqealarni eslasam, shunday noyob va boy merosning butunlay yoʻqolib ketishida qay bir nuqtalarda oʻzimni ham aybdor hisoblayman... Togʻam esa oʻzi yozib olgan va toʻplagan materiallarni hamon oʻz uyida saqlardi. Bu materiallarni Folklor arxiviga olishda sustkashlik qildik. Agar togʻamni koʻndirib, 1934–1935-yillari materiallarni arxivga olganimizda, yoʻqolmay, saqlanib qolgan boʻlarmidi?!” [4:45]

Ushbu iqror ilm-fanda vorisiylik falsafasining eng nozik nuqtasini ochib beradi. Hodi Zarifning “oʻzini aybdor hisoblashi” – bu shaxsiy nuqson emas, balki avlodlar oldidagi buyuk tarixiy masʼuliyatning namoyon boʻlishidir. Toʻra Mirzayev bu oʻrinda shunchaki voqeani qayd etuvchi tarixchi emas, balki olimning ichki fojiasini va maʼnaviy masʼuliyat yukini tahlil qiluvchi faylasuf sifatida maydonga chiqadi.

Yoʻqotilgan ilmiy merosning oʻrnini toʻldirish umidi va ularni asrab qololmaganlik iztirobi – ilmiy maktab vakillari uchun oʻziga xos axloqiy saboqdir. Asar muallifi bunday tarixiy yoʻqo-

tishlarni yodga olish orqali keyingi avlod tadqiqotchilariga muhim bir haqiqatni uqtiradi: ilmga sadoqat faqatgina yangi asarlar yaratish bilan emas, balki yaratilgan merosni kelajakka beshikast yetkazishdagi buyuk mas'uliyat bilan o'lganadi.

Ilm-fanda "ustoz-shogird" va "safdoshtlik" munosabatlaridagi sadoqat haqiqatni anglashga doir teran axloqiy tushunchadir. Chin ma'nodagi ilmiy sadoqat – bu marhum safdoshlarning ilmiy g'oyalarini, ularning yarim qolib ketgan merosini unutilishdan asrab qolish va kelajak avlodlarga beshikast yetkazish demakdir. Biz buni "ilmiy bilimni omonat saqlash falsafasi" deb atashimiz mumkin. Ustoz To'ra Mirzayev o'zining xotira-tadqiqotida ushbu nodir hodisani Ikkinchi jahon urushida halok bo'lgan iste'dodli navoiyshunos Olim Sharafiddinov va uning safdoshi Hodi Zarif munosabatlari misolida g'oyat ta'sirchan ochib beradi.

Asarda qayd etilishicha, Olim Sharafiddinov Alisher Navoiy hayoti va ijodi haqida birinchilardan bo'lib asosli va salmoqli tadqiqot yaratgan, ammo urush tufayli bu izlanishlarning to'liq nashrini ko'rish unga nasib qilmagan edi. Shu o'rinda ilm yo'lidagi sadoqatning oliy ko'rinishi namoyon bo'ladi: Hodi Zarif marhum safdoshining nodir qo'lyozmasini yigirma yildan ortiq vaqt mobaynida o'z uyida ko'z qorachig'idek asrab keladi. U bu qo'lyozmani unutilishga mahkum etmaydi yoki undan o'z nomidan foydalanishdek "oson yo'l"ni tanlamaydi. Aksincha, vaqti-soati yetib, ilmiy davomchilar voyaga yetgach, qo'lyozmani muallifning kuyovi – yosh olim Erik Kari-movga topshiradi.

To'ra Mirzayev bu tarixiy lahzani shunchaki qayd etmaydi, balki ustozning so'zlari orqali unga chuqur ma'naviy va ilmiy-ma'rifiy baho beradi: "Bu qaynotangiz Olim Sharafiddinovning Alisher Navoiyning hayoti va ijodi haqidagi monografiyasining qo'lyozmasi... Endi bemalol ota ishini davom ettirishingiz, bu qo'lyozmaning qadriga yetib, uni nashrga tayyorlashingizga ishonaman. Bugun ana shu ishonch bilan uni sizga topshirmoqdaman" [4:118].

Ushbu matn parchasi ilm-fanda avlodlar almashinuvi an'anasi qanday ishlashini ko'rsatuvchi bebaho dalildir. Bu yerda "omonat" faqatgina ashyoviy qog'oz (qo'lyozma) emas, balki butun bir ilmiy g'oya va maktabdir. Hodi Zarifning bu xatti-harakati ortida muallif (To'ra Mirzayev) ilmiy jamoaning axloqiy poydevorini ko'radi: ilmda hech bir fidoyilik izsiz ketmasligi kerak va tiriklar zimmasida marhumlarning ilmiy haqiqatlarini yuzaga chiqarishdek muqaddas burch turadi.

Shu tariqa, "Ustozlar, safdoshtar, izdoshtar" kitobi avlodlarning ilmiy bog'liqligini shunchaki nazariyalar almashinuvi emas, balki olimlarning o'zaro ma'naviy mas'uliyati, vijdoni va "ilmiy meros omonati"ga bo'lgan sadoqati sifatida falsafiy jihatdan asoslab beradi. Har qanday buyuk ilmiy maktab o'zidan oldingi an'analarga hurmat va tanqidiy yondashuv asosida rivojlanadi. "Men o'z sohamdagi har bir olim qilishi shart bo'lgan ishni qildim – o'tmishdoshtarimning mehnatini minnatdorchilik bilan qabul qildim va ularning xatolarini tortinmasdan tuzatdim..." [1:55-56] – deya baholagan edi Abu Rayhon Beruniy ilm-fandagi bu davomiyligni.

Ilmiy maktablarning poydevori faqatgina buyuk nazariyotchilarning olamshumul kashfiyotlaridagina iborat bo'lmaydi. Bu muhtasham binoning tik turishi va yashab qolishini ta'minlaydigan asosiy kuch – ko'pincha e'tibordan chetda qoladigan, tahsin va rag'batlarsiz bajariladigan "ko'rinmas mehnat" egalaridir. Ilm-fan tarixida buni ilmiy fidoyilik va xokisorlik falsafasi (ilm yo'lidagi o'ziga xos tarkidunyochilik) deb baholash mumkin. To'ra Mirzayev o'z asarida ilm dar-gohining ichki tayanchi bo'lgan shunday fidoyilar qiyofasini olima Zubayda Husainova faoliyati misolida g'oyat ta'sirchan va yuksak ehtirom bilan chizib beradi.

Zubayda Husainova ellik yil davomida Folklor arxivining saqlovchisi sifatida mehnat qilib, millatning bebaho og'zaki merosini asrab-avaylashdek sharaffi, ammo nihoyatda mashaqqatli ishni o'z yelkasiga oladi. Bu shunchaki xizmat vazifasi emas, balki butun borlig'ini ilmga baxshida etishning oliy namunasi edi. Muallif olimaning ishga bo'lgan munosabatini oddiy, ammo juda

teran ma'noga ega bo'lgan maishiy tafsilotlar orqali ochib beradi: "Arxiv xonasiga farroshlar kiritilmas, ularga tegishli vazifalarni ham opaning o'zi bajarardi... Har bir saqllov birligida asarlarning mundarijasini ko'rsatuvchi ochqichlar tayyorlanishi kerak. Ana shu ochqichlarning bari Zubayda Husainova tomonidan tayyorlangan va o'z qo'li bilan yozilgan" [4:157].

Ushbu jumlarlar zahirida ulkan falsafiy ma'no yotibdi. Qog'ozlarni changdan tozalash yoki minglab sahifalik mundarijalarni qo'lda yozib chiqish zohiran (sirtidan) oddiy qora mehnat bo'lib ko'rinsa-da, botinan (ichkaridan) bu – ilmiy qadriyatlariga ko'rsatilgan eng yuksak muhabbatdir. Farroshlarni qo'lyozmalar saqlanadigan xonaga kiritmaslik ortida millat ma'naviy boyligiga nisbatan onalik mehri va asrovchilik tuyg'usi mujassam.

To'ra Mirzayev bu orqali chinakam olimlik faqat minbarlarda so'zlash yoki kitoblar yozish bilan o'lchanmasligini, balki ilm-fan manfaati yo'lida eng xokisor vazifalarni ham buyuk iftixor bilan bajara olishda ekanligini isbotlaydi. Asardagi bu tahlil ilmiy vorisiylikning yana bir muhim shartini – keyingi avlodlarga bilim bilan birga mehnatsevarlik, kamtarlik va ilmga beminnat xizmat qilish go'zalligini uzatish fazilatini namoyon etadi.

Ilm-fan tarixi faqat silliq yutuqlardan iborat emas. Mustabid tuzum va siyosiy tazyiqlar hukmron bo'lgan davrlarda olimning o'z ilmiy vijdonini saqlab qolishi eng murakkab axloqiy sinov hisoblanadi. To'ra Mirzayevning xotira-tadqiqotida bu sinov ikki xil qarama-qarshi holat – haqiqatni himoya qilish jasorati va siyosiy qarashlarga aldanish fojiasi (so'ngra undan poklanish) misolida g'oyat teran tahlil etiladi.

Birinchi holatda chinakam ilmiy axloq va do'stga sadoqat namoyon bo'ladi. 1950-yillarning boshlarida "Alpomish" dostoni va uning tadqiqotchilariga nisbatan asossiz siyosiy quvg'inlar boshlanganda, akademik V.M. Jirmunskiy o'z hayoti va martabasini xavf ostiga qo'yib, do'sti hamda hamkori Hodi Zarifni himoya qilib, Fanlar akademiyasiga xat yozadi. U kitobdagi siyosiy ayblovlarga sabab bo'lgan barcha o'rinlarni o'z bo'yniga olib, o'zbek olimini himoya qiladi. Muallif bu voqeani shunchaki do'stlik emas, balki V.M. Jirmunskiyning "Olimlik vijdonim shuni taqozo etgandi... Bu do'st, hamkor oldidagi vijdoniy burchdir" [4:101], degan so'zlari orqali ilmiy mas'uliyatning eng oliy ko'rinishi sifatida baholaydi. Ilm-fan tarixini faqat kashfiyotlar emas, balki olimlarning mana shunday axloqiy mardonavorligi yaratadi.

Bunga qarama-qarshi o'laroq, asarda yosh tadqiqotchining hukmron siyosiy muhitga aldanib, ilmiy haqiqatdan chekinishi va keyinroq bu xatosini anglab yetishi jarayoni (Oxunjon Sobirov qismati) ko'rsatiladi. Yosh tadqiqotchi dastlab yolg'on mafkuraga ergashib, Islom shoirni "Nigor va Zamon" dostonini buzib kuylashga, unga sun'iy ravishda inqilobiy ruh berishga undaydi va asl xalq ijodini soxtalashtiradi. Ammo ustozlarning (G'afur G'ulom va Hodi Zarif) qattiq tanbehidan so'ng, u o'z xatosini mardlarcha tan oladi va butun umrini haqiqiy xalq ijodini, jumladan, "Yozi bilan Zebo", "Kelinoy" kabi asarlarni toza holda to'plashga bag'ishlaydi.

To'ra Mirzayev bu o'rinda ilmiy maktabning ichki quvvatini va haqiqat mezonini namoyish etadi. Ilmiy muhit nafaqat bilim beradi, balki olimni tarbiyalaydi, uni yolg'ondan qaytaradi va haqiqat yo'liga soladi. Bu holat – ilmdagi axloqiy poklanish va asl ilmiy haqiqatning har qanday o'tkinchi mafkuralardan ustun ekanligini tasdiqlovchi go'zal falsafiy xulosadir.

Ilm-fan tarixida biror ilmiy maktabning yashab qolishi uning qolipga tushib qolmasligi, balki muttasil kengayib, boshqa sohalar bilan uyg'unlashib borishiga bog'liq. Chin ma'nodagi ilmiy vorisiylik ustozlarning yo'lini ko'r-ko'rona takrorlash emas, balki ular yaratgan poydevor ustida yangicha qarashlarni shakllantirishdir. Ilmiy maktab xuddi tirik organizm kabi o'sishi, shoxlashi va muhit bilan o'zaro ta'sirga kirishishi shart. Ustoz To'ra Mirzayev o'z asarida o'zbek folklor-shunosligining ana shunday kengayish va yangi ufqlarni kashf etish jarayonini atoqli olimlar – musiqashunos Fayzulla Karomatov hamda san'atshunos Muhsin Qodirov faoliyati misolida g'oyat keng va teran tahlil qiladi.

Xalq ijodi faqatgina qog'ozga tushirilgan quruq matn yoki so'zlar yig'indisi emas. U tirik ovoz, ohang va harakatdan iborat yaxlit, jonli tizimdir. Muallif Fayzulla Karomatovning ilmiy yo'lini yoritarkan, folklorni musiqa va navodan ajratib o'rganib bo'lmashligini falsafiy jihatdan asoslaydi. Olimning yarim asrlik mehnati natijasi bo'lgan ko'p jildli "O'zbek xalqi muzika merosi" tadqiqotlari oddiygina kuylar to'plami emas edi. Fayzulla Karomatov har bir asarni "cholg'u – sozanda – kuychi – kuy – matn" birligida voqe bo'ladigan yaxlit go'zallik hodisasi sifatida tahlil etdi. To'ra Mirzayev buni shunchaki musiqashunoslikdagi yutuq emas, balki umumiy ilmiy maktabning dunyoqarashi kengaygani, xalq ruhiyatini tirik holida (matn va ohang yaxlitligida) saqlab qolishdagi yangi bosqich sifatida yuksak qadrlaydi. Bu – fanning o'z qobig'idan chiqib, boshqa sohalar bilan tabiiy birlashuvini ta'minlagan buyuk burilish edi.

Shuningdek, kitobda Muhsin Qodirov faoliyatining tahlil qilinishi ilmiy tafakkurning yana bir yangi ufqqa chiqqanini ko'rsatadi. Ungacha folklor, asosan, adabiyotshunoslik doirasida, ertak yoki doston sifatida o'rganilgan bo'lsa, Muhsin Qodirov xalq ijodiga tomosha san'ati – an'anaviy teatr sifatida yondashdi. U yuzlab qiziqchilar, dorbozlar, masxarabozlar va qo'g'irchoqbozlarning ijro usullarini, og'zaki dramaning ichki qonuniyatlarini chuqur o'rganish orqali folklor ijrochisini nafaqat matn yaratuvchisi, balki mahoratli aktyor va rejissyor darajasiga ko'tardi. Asarda ushbu izlanishlarning yuksak baholanishi folklorni faqat adabiyotning bir qismi deb biladigan eski qarashlarni parchalab, uni keng qamrovli madaniyat va san'at hodisasi sifatida tan olish falsafasini ifodalaydi.

Demak, To'ra Mirzayevning ilmiy mushohadalari orqali biz fanda avlodlar davomiyligi va ilmiy maktabning yashab qolishi turli sohalarning (adabiyotshunoslik, musiqashunoslik, teatrshunoslik) bir maqsad yo'lida birlashishi, ya'ni fanlararo uyg'unlik orqali millatning yaxlit ma'naviy qiyofasini kashf etish qudratiga ega bo'lishi to'g'risidagi yana bir muhim haqiqatni anglaymiz: Ilmga berilgan bunday keng qamrovli baho muallifning naqadar teran faylasuf va maktab yaratuvchi ustoz ekanligini yana bir bor isbotlaydi.

Ilmiy maktabning chinakam kamoloti uning milliy qobiqda o'ralib qolmasdan, umumbashariy ilm-fan bilan uyg'unlashib ketishida namoyon bo'ladi. Ilmiy vorisiylik va an'analar millat-u chegara tanlamaydigan buyuk hodisadir. To'ra Mirzayev o'z kitobida bu jarayonni olmon olimi, Bonn universiteti professori Karl Rayxl faoliyati misolida tahlil qiladi. Milliy an'analarning jahon ilmiy doiralarga chiqishi va dunyo olimlari bilan hamkorlik masalasi asarning mantiqiy cho'qqilaridan biri hisoblanadi.

Asarda tasvirlanishicha, Karl Rayxl shunchaki xorijlik kuzatuvchi emas, balki o'zbek folklorshunosligi maktabining bevosita ishtirokchisiga va uni Ovrupo ilmi bilan bog'lovchi ko'prikkaga aylanadi. Olmon olimining o'zbek va qoraqalpoq tillarini o'rganib, millatning bebaho qadriyatlarini bo'lgan "Alpomish", "Edige" kabi dostonlarni nemis va ingliz tillariga tarjima qilishi hamda ularni Ovrupo universitetlarida taqdimot qilishi ulkan ilmiy hodisa sifatida qadrlanadi. To'ra Mirzayev Karl Rayxlga baho berarkan: "Karl Rayxl O'zbekiston folkloristika maktabini Yevropa ilmi bilan bog'lagan o'ziga xos original olimdir... O'zbek va qoraqalpoq folklorshunoslarining... tadqiqotlari Karl Rayxlning beqiyos ilmiy-ijodiy faoliyati tufayli nemis, ingliz va fransuz tillari orqali dunyo miqyosiga chiqdi" [4:377-378], deya ta'kidlaydi. Bu esa haqiqiy bilim va ilmiy mehnatning umuminsoniy qadriyatga aylanishini tasdiqlovchi falsafiy qarashdir.

Xulosa o'rinda ta'kidlash joizki, akademik To'ra Mirzayevning "Ustozlar, safdoshlar, izdoshlar" asari shunchaki biobibliografik xotiralar majmuasi emas, balki ilm-fan taraqqiyotidagi ma'naviy vorisiylik va gnoseologik uzviylikni namoyon etuvchi fundamental falsafiy-tarixiy manbadir. Muallif ustozlar, safdoshlar va izdoshlar qiyofasini yoritish asnosida, aslida, chinakam olim fenomenining, ilm yo'lidagi fidoyilikning umumlashgan ontologik modelini yaratgan. Mazkur asar ilmiy bardavomlik quruq qoidalar va nazariyalarni mexanik o'zlashtirishdan iborat emasligini, ak-

sincha, u ustozlardagi ilmga sadoqat, yuksak insoniylik va ilmiy vijdon tamoyillarini ma'naviy qabul qilish hamda uni jahon maydoniga olib chiqish orqaligina ta'minlanishini ilmiy asoslab beradi.

Ilm-fan tarixi va ilmiy vorisiylik muammosi negizida olimning shaxsiyati va uning millat oldidagi xizmatlari yotadi. Mutaфakkir bobomiz Alisher Navoiy ilm ahlining jamiyatdagi yuksak maqomini ta'riflab, shunday e'tirof etadi:

*Birovkim qilsa olimlarg'a ta'zim,
Qilur go'yoki payg'ambarg'a ta'zim. [3:718]*

Ushbu tarixiy haqiqat bugungi kun olimlari, xususan, akademik To'ra Mirzayev va u yaratgan o'zbek folklorshunosligi maktabi fidoyilarining sermashaqqat mehnati misolida yana bir bor o'z tasdig'ini topadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. *Абу Райхан Беруни. Избранные произведения. V томах. Часть первая. –Ташкент: Фан, 973. – 648 с.*
2. *Абу Хамид Мухаммад Аль-Газали Ат-Туси. Возрождение Религиозных наук. X томах. Том 1. –Махачкала: Нурул иршад, 2011. – 424 с.*
3. *Алишер Навоий. Тўла асарлар тўплами. X жилдлик. VI жилд. – Т.: Фафур Фулом номидаги нашириёт-матбаа ижодий уйи, 2011. – 808 б.*
4. *Мирзаев Т. Устозлар, сафдошлар, издошлар. – Т.: Tafakkur tomchilari, 2021. – 384 б.*

